

Juhlajulkaisu
Juhani Wirilander
1935 – 30/11 – 2005

Toimituskunta

Jarno Tepora

Mikko Tulokas

Pekka Vihervuori

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen kartat: Maanmittauslaitos

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Juhani Wirilanderin valokuva s. 7 Foto-Jatta

ISSN 0356-7222

IBSN 915-855-248-7

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2005

Heikki E. S. Mattila

Nykyjuristin kielelliset haasteet

Nykymaailmassa on havaittavissa kehityskulkuja, joita voisi luonnehtia sanalla megatrendi. Eräillä niistä on ilmeisiä vaikutuksia oikeuskielten kansainväliseen käyttöön ja siten myös juristien kielitaitovaatimuksiin. Tältä kannalta saatetaan erottaa ainakin kolme megatrendiä. Niistä kaksi, Yhdysvaltain dominanssi ja Euroopan integraation syveneminen ja laajeneminen ovat jo nyt selkeästi näkyvillä. Kolmas megatrendi – Aasian suurvaltojen nousu – on vasta alullaan.

Kielellisen kansainvälistymisen vaatimus

Englantilaisen oikeuskielen dominanssi

Yhdysvaltain oikeuskulttuurin leviäminen

Oikeuskulttuurit ovat aina vuorovaikutuksessa. Jotkut niistä kohoavat dominoivaan asemaan ja muotoavat kukin ajallaan alueellista, jopa globaalista oikeusajattelua. Kautta aikojen tärkein oikeuskulttuuri on ollut roomalainen oikeus. Se saavutti jo antiikissa kreikkalaisen filosofian vaikutuksesta korkean teknisen tason ja levisi Rooman suurvaltakautena kaikkialle Välimeren alueelle. Katolinen kirkko ja yliopistolaitos levittivät sen Keski-, Pohjois- ja Itä-Eurooppaan. Sen jälkeen, kun roomalaisperäinen yhtenäisoikeus, *ius commune*, oli väistynyt, oikeuskulttuurin dominanssi oli erityisesti 1700-luvulla ranskalaisella ja 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun saksalaisella oikeuskulttuurilla.

1900-luvun suurena kehityslinjana on ollut angloamerikkalaisen kulttuurivaikutuksen kasvu kaikkialla maailmassa kaikilla aloilla. Tämä suuntaus on yhä vahvistumaan päin. Se näkyy myös oikeuskulttuurin alalla.¹ Eri maiden juristien mielenkiinto suuntautuu entistä selvem-

¹ *Common law* kuuluu jo vanhastaan maailman johtaviin oikeusjärjestelmiin. Selityksenä on Englannin siirtomaavaltta. Pohjois-Amerikan lisäksi Intian niemimaa ja lukuisat Afrikan maat omaksuivat siirtomaakautena englantilaisperäisen oikeusjärjestelmän. Uutta on se, että 1900-luvun lopulla *common law* -kulttuuri on alkanut vaikuttaa myös mannereurooppalaisen (romaanis-germaanisen) oikeuskulttuurin ydinalueilla. Ks. tarkemmin Ugo Mattei, *Why the Wind Changed: Intellectual Leadership in Western Law* s. 205–209, *American Journal of Comparative Law* 1994 s. 195–218.

min angloamerikkalaisen oikeuden suuntaan, *common law* -järjestelmään. Yllättävää ei olekaan, että angloamerikkalaisia instituutioita omaksutaan myös muualla. Esimerkiksi velkajärjestelylainsäädäntö on alkujaan Yhdysvalloista peräisin, ja ryhmäkanne on Suomessakin ajankohtainen keskustelunaihe. Jopa *trust*-instituution etuja ja haittoja pohditaan Manner-Euroopan maissa (esimerkiksi Alankomaissa ja Ranskassa) ja Latinalaisessa Amerikassa, vaikka sitä on perinnäisesti pidetty *common law* -instituutiona *par excellence*. Eräissä roomanis-germaanis oikeusperinteen maissa se onkin jo omaksuttu (mm. Liechtensteinissa ja Meksikossa). Lisäksi voidaan mainita eurooppalaisia oikeusperinteitä jo kauan onnistuneesti yhdistelleet Intia ja Japani.² Oikeusteoreetikot puolestaan tietävät, miten suuri vaikutus angloamerikkalaisella oikeusteorialla on mm. Suomessa.

Englannin kieli juristien yleiskielenä

Yhdysvaltain oikeuskulttuurisesta dominanssista johtuu, että englannin kielen asema kansainvälisessä juristikommunikaatiossa on keskeinen ja vahvistuu edelleen. Eri maiden juristit käyttävät yhä enemmän englantia. Tämä näkyy mitä erilaisimmissa yhteyksissä oikeustieteilijöiden konferensseista asianajajien ja liikejuristien neuvonpitoihin. Kuvaava esimerkki ovat kansainväliset järjestöt. EU:ssa englanti on kolmen vuosikymmenen mittaan kohonnut tasoihin ranskan kielen kanssa ja osin jo syrjäyttänyt sen unionin ykköskielenä.³

Vastaava kehitys on nähtävissä Yhdistyneissä kansakunnissa. Vuoden 1997 yleiskokouksessa käytti (suullisesti) 185 jäsenvaltiosta 99 englantia. On voitu havaita, että Venäjästä irrottautuneiden aiempien ei-venäläisten neuvostotasavaltojen edustajat kuuntelivat 1990-luvulla yleiskokouksen keskustelut venäjäksi mutta pitivät omat puheenvuoronsa englanniksi. Vastaavasti Latinalaisen Amerikan valtioiden edustajat käyttävät YK:n toimielimissä yleensä englantia niissä tapauksissa, joissa espanja ei ole yksi kyseisen elimen työkielistä. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että Amerikan molemmat mantereet, brittiläisen kansainyhteisön maat, lukuisat Aasian maat ja Neuvostoliitosta/Venäjästä irrottautuneet valtiot kommunikoivat YK:ssa yleensä englanniksi.⁴

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että oikeuskirjallisuutta mutta myös muuta aineistoa, erityisesti säädöksiä, julkaistaan eri maissa yhä laajemmin englanniksi. Esimerkiksi Suomessa englannin käyttö oikeustieteellisissä tiedekunnissa esitetyissä tohtorinväitöskirjoissa on lisääntynyt lähes räjähdysmäisesti 1900-luvun jälkipuoliskolla: nykyisin noin 20 % väitöskirjoista on englanninkielisiä. Sama suuntaus näkyy koko suomalaisesta oikeuskirjallisuudesta.⁵ Vuosina 1993–2003 noin 10 % kaikista nimikkeistä (artikkeleista ja kirjoista) oli englanninkie-

² Ks. tarkemmin Tuulikki Mikkola, *Trust*. Oikeusvertaileva tutkimus, s. 4–9, Helsinki: Kansainvälisen talousoikeuden instituutti 2003.

³ Selvimmän poikkeuksen tästä säännöstä muodostaa Euroopan yhteisöjen tuomioistuin. Sen sisäisenä työkielenä on yksin ranska.

⁴ S. Bar, S., *La question des langues au sein des Nations Unies* s. 309–313, teoks. *Langues et droits. Langues du droit, droit des langues* (sous la direction de Guillorel, H. & Koubi, G.). Bruxelles: Bruylant 1999 s. 291–316

⁵ Kielijakauma voidaan laskea esiin eduskunnan kirjaston Selma-tietokannasta.

lisiä. Tämä tarkoittaa, että englantia on nyt ajanut ruotsin ohi suomalaisen oikeuskirjallisuuden kakkoskielenä. Lisäksi voidaan todeta, että viime vuosina englanninkielinen julkaiseminen on lisääntynyt enemmän kuin julkaiseminen millään muulla kielellä. Englanninkieliset nimikkeet kattavat kaikki oikeudenalat, vaikka kansainväliset teemat dominoivat. Mukana on lukuisia laajoja monografioita.⁶

Juridisen euroopanenglannin muodostuminen

Perinnäisesti juridisella englannilla ilmaistaan common law -oikeuden omaleimaisia instituutioita, jaotteluita ja käsitteitä. Siksi sen termeillä on usein mannereurooppalaiseen oikeuteen verrattuna erikoislaatuinen sisältö. Kun englantia jatkossa muodostuu yhä selvemmin juridiseksi yleiskieleksi (*lingua franca*), väistämättömänä seurauksena on, että se irtoaa common law -taustastaan. Tämä ilmenee useassa suhteessa.

Eri maiden sisäistä oikeutta koskevan englanninkielisen kirjallisuuden lisääntyminen merkitsee, että englanniksi ilmaistaan yhä useammin Manner-Euroopan ja Latinalaisen Amerikan maiden puhtaasti kansallisia juridisia käsitteitä. Tämä herättää kysymyksen siitä, missä määrin muutoksesta aiheutuu sekaannusta. Siirtymävaiheessa vaara on ilmeinen. Yleisesti voidaan kuitenkin todeta, että vaikeudet eivät ole ylipääsemättömiä. Vertailukohdaksi voidaan ottaa latinan kieli. Keskiajalla ja uuden ajan alussa Euroopan maiden kansallisista oikeusinstituutioista käytettiin monesti latinalaisia nimityksiä. Vielä selvemmän esimerkin muodostaa se, että englantia on jo pitkään ollut Intiassa ja Pakistanissa islamilaisen oikeuden kielellinen ilmaisuväline.⁷ Islamin oikeuden käsitteet eroavat common law -vastineistaan huomattavasti enemmän kuin saman eurooppalaisen kulttuurin piiriin kuuluvat mannereurooppalaiset käsitteet. Siitä huolimatta englantia toimii hyvin islamin oikeuden välineenä Intiassa ja Pakistanissa. Englantilaisille sanoille vakiintuu omaleimaisiin instituutioihin viittaavia merkityksiä, ja kieli rikastuu vierassanoilla.

Toisaalta edellä on jo viitattu siihen, että englannista on kehittymässä, osin jo kehittynytkin, EU:n johtava oikeuskieli. Tästä on seurauksena se, että englantilaiset termit saavat yhä useammin spesifisiä EY-merkityksiä. Esimerkkeinä mainittakoon *directive*, *commissioner* ja *subsidiarity*. Välistä se, että termejä otetaan käyttöön uudessa merkityksessä, aiheuttaa väärinkäsitysten riskin. Näissä tapauksissa EU:ssa kehitetään neologismeja, joilla EY-oikeuden erityiset instituutiot ja käsitteet voidaan ilmaista. Koska Euroopan yhteisöjen oikeusperinne on ensisijaisesti ranskalainen, käytetään usein ranskalaisia vierassanoja (esim. *acquis communautaire*, jälkimmäinen sana ilmauksessa *judge rapporteur*).

Yleisellä tasolla siitä, että lakienglannilla kuvataan lisääntyvässä määrin romaanis-germaanisista oikeutta, seuraa semanttinen liukuma: myös yleisluonteiset ja perinteiset lakienglannin termit muuntuvat mannereurooppalaiseen suuntaan. Niitä käytetään romaanis-germaanisessa

⁶ Ks. tarkemmin H. Mattila, Språket och den nordiska rättsfamiljen s. 51–54, JFT 1/2005 s. 43–57.

⁷ H. Mattila, Vertaileva oikeuslingvistiikka s. 473, Helsinki: Kauppakaari 2002.

merkityksessä. Oikeusvertailijat ovat perinteisesti korostaneet,⁸ että *contract* ei tarkoita samaa kuin *contrat*, *Vertrag* tai *sopimus*. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa silloin, kun *contract* esiintyy mannereurooppalaisen kirjoittajan tekstissä. Vastaava esimerkki on *equity*. Koska mannereurooppalaiset juristit ilmaisevat usein kohtuuden englanniksi sanalla *equity*, sanan alkuperäinen merkitys 'kohtuus' on omiaan vahvistumaan uudelleen *common law* -oikeuden mukaisen juridis-teknisen merkityksen kustannuksella.⁹ On oletettavaa, että juridinen euroopanenglanti vaikuttaa vähitellen myös angloamerikkalaisten juristien omaan kielenkäyttöön.

Oikeuskielen kääntämisen tarve

EU:n vahvistuminen ja laajeneminen

Euroopan yhteisöjen, nyttemmin Unionin, perustaminen on 20. vuosisadan jälkipuoliskon merkittävimpiä tapahtumia – myös juridiselta ja oikeuslingvistikalta kannalta. Vuosituhannen vaihteessa Euroopan integraatio on jatkuvasti edistynyt. Yhtäältä EU:n rakenteet ovat vahvistuneet ja toisaalta sen alue on laajentunut kohti pohjoista ja itää. Laajenemisesta seuraa unionin väestön ja talouden kasvu.

Unionin asteittainen laajeneminen on merkinnyt, että mukaan on tullut uusia oikeuskulttuurisia toimijoita. Unionin oikeusjärjestelmä, joka on alkujaan perustunut pitkälti ranskalaiseen oikeuteen, on yhä selvemmin kehittynyt synteeksi, jonka luomiseen osallistuvat myös uudet jäsenvaltiot. Eräät oikeusvertailijat käsittelevätkin EU:ta suurena oikeusjärjestelmänä. Sitä voidaan luonnehtia eräänlaiseksi hybridiksi, omaleimaiseksi sekaoikeudeksi, jossa Euroopan oikeustraditiot kietoutuvat yhä enemmän toisiinsa.¹⁰ Erityisesti yhteisöjen tuomioistuimen käyttämät tulkintamenetelmät ovat sekoitus eri maille tyypillisiä laintulkintatraditioita. Samalla EY:n oikeusjärjestelmä on kehittynyt yhteisöjen lainsäädäntöelinten, yhteisöjen tuomioistuimen ja kansallisten oikeusjärjestysten keskinäisessä vuorovaikutuksessa tavalla, jota ei ole suoraan lainattu mistään kansallisesta oikeusjärjestyksestä. Monet keskeiset instituutiot ja kantavat periaatteet on kehitetty nimenomaan EY:n tarpeista lähtien. Esimerkkinä mainittakoon *toissijaisuusperiaate*.

Euroopan integraation syveneminen on puolestaan johtanut siihen, että jäsenvaltioissa on yhä enemmän EU-peräistä oikeutta, joskin myös puhtaasti kansallinen oikeus säilyy jatkossakin.¹¹ Toisaalta kaikkinaiset oikeussuhteet yli rajojen ovat tiivistyneet yhteistyön kehittyessä entistä pidemmälle. Tällaisia oikeussuhteita on toki ollut aiemminkin yksilöiden ja yhteisöjen (erityisesti yhtiöiden) välillä, mutta nykyisin ollaan kvantitatiivisesti aivan uudella tasolla EU:n liikkuvuuspolitiikan seurauksena. Lähtökohtana on henkilöiden, palvelujen, pääomien ja tavaroiden vapaa liikkuvuus unionin alueella. Näistä kaikista seuraa erilaisia oikeussuhteita. Silloin, kun osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien suhteen aiheutuu erimielisyyttä, ne rat-

⁸ Ks. esim. René David, *Nykyajan suuret oikeusjärjestelmät II* s. 33, Helsinki: Lakimiesliiton kustannus 1986.

⁹ *Equity*-termin teknisestä merkityksestä ks. Mattila, *Vertaileva oikeuslingvistiikka* (av. 7), s. 428 ja 475–476.

¹⁰ Peter de Cruz, *Comparative Law in a Changing World* s. 158–163, 180, London: Covendish Publishing 1995.

kaistaan kansainvälisluonteisissa välimiesmenettelyissä tai oikeudenkäynneissä, jotka viime kädessä johtavat valtiorajat ylittävään täytäntöönpanoon. Kansainvälisluonteista täytäntöönpanoa on jo varsin pitkään säännelty erityisissä konventioissa ja nyttemmin neuvoston asetuksessa (Bryssel I).¹² Järjestelmää kehitetään edelleen (ns. Tampere II).

Juridisten käännösten lisääntyminen

EU:ssa on omaksuttu kielten tasa-arvon periaate. Jäsenvaltioiden kielet ovat yhteisöjen virallisia kieliä. Tätä periaatetta sovelletaan täysimääräisesti unionin virallisessa julkaisutoiminnassa. Kaikki viralliset asiakirjat on käännettävä EU:n jäsenvaltioiden kielille. Viimeisen laajennuksen jälkeen unionissa on 25 jäsenvaltiota. Koska näillä jäsenvaltioilla on yhteensä 20 virallista kieltä, käännöskombinaatioita on nykyisin 380.

Kielten tasa-arvon periaate ja niiden lukumäärä merkitsee valtavaa käännöstarvetta. Ei ole ihme, että Euroopan yhteisöjen eri toimielinten käännöspalveluja voidaan pitää maailman suurimpana käännöstoimistona. Vuonna 2002 EY:n palveluksessa oli yli kolme tuhatta omaa kääntäjää, ja lisäksi se käytti merkittävässä mitassa ulkopuolisia kääntäjiä erityisten toimeksiantojen pohjalta. Eri toimielimissä käännettiin samana ajankohtana yhteensä yli kolme miljoonaa sivua; yksin komission käännöspalvelu tuotti vuodessa puolitoista miljoonaa sivua. Vastaavasti EY:n tuomioistuimessa käännettiin yli 450 000 sivua juridista tekstiä. Tuomioistuimessa kääntäjinä toimivat juristi-lingvistit, joilla on lakimiestutkinto ja erityiset kielelliset valmiudet. Heitä on kunkin yhteisökielen käännösosastolla noin 25.¹³

Toisaalta äsken mainittu yksilö- ja yhtiötason oikeussuhteiden kasvu johtaa siihen, että myös muiden kuin varsinaisten EU-asiakirjojen kääntäminen lisääntyy jäsenmaissa. Erityisesti tämä koskee tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa. Oikeustieteessä ja lainvalmistelussa voidaan turvautua kansainvälisiin apukieliin, pääasiassa englanttiin tai ranskaan. Sitä vastoin tuomioistuimet käyttävät aina maan virallista kieltä niin päätöksiä antaessaan kuin niitä täytäntöön pannaessaan. Jos päätöksen alkuperämaan ja täytäntöönpanomaan kieli ei satu olemaan sama, päätös joudutaan käännättämään.¹⁴

Kääntäminen on usein kansainvälisen täytäntöönpanon heikko lenkki – siitä huolimatta, että mm. Suomessa on erittäin korkealuokkainen kääntäjäkunta. Tämä johtuu siitä, että pienissä maissa resurssit ovat väistämättä rajalliset. EY:n tuomioistuimen ratkaisut kääntää pitkälti erikoistunut, juridisen koulutuksen omaava kääntäjäkunta. Kansallisten tuomioistuinten antamien ratkaisujen kääntämisessä tilanne on toinen. Suomessa voi olla vaikea ylipäättään

¹¹ Tämä ilmiö heijastuu jäsenmaiden oikeuslähdeoppiin. Erityisen ongelman muodostaa harmonisoitujen normien tulkinta. Yhtenäisen EU-oikeuden suhteen on omaksuttu yhtenäisen tulkinnan periaate, mutta tämän periaatteen tosiasiallinen merkitys vaatii tarkempaa tutkimusta. Syynä on mm. jäsenmaiden kielellinen moninaisuus. Alalta on valmistella väitöskirja Uumajan yliopistossa (Mattias Derlén, A New Legal Order. The Multilingual Character of European Community Law and Its Impact on Legal Reasoning in the European Court of Justice and in National Courts in Denmark, England and Germany).

¹² Risto Koululu, Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin s. 24–29, Helsinki: WSOY Lakitieto 2003.

¹³ Tekijä kiittää tilastotiedoista EY:n tuomioistuimen Suomen kielen käännösyksikön päällikköä Kari Liiriä.

¹⁴ Neuvoston asetus 44/2001, ns. Bryssel I asetus, art. 55. 2.

löytää virallisen kääntäjän valtuudet omaavia henkilöitä suomen ja jonkin pienen kielen välillä. Toiseksi näillä ei välttämättä ole kokemusta oikeuskielen kääntämisestä. Kolmanneksi käännös joudutaan välistä tekemään siten, että kääntäjän äidinkieli (yleensä suomi) on lähdekieli ja kohdekieli muu kieli.

Standardimaisten tuomioistuinpäätösten kääntäminen ei ole kovin vaikeata, mutta silloin, kun asiaan liittyy erityispiirteitä, tuomioiden tekstit ovat varsin teknisiä. Niiden kääntäminen vaatii huomattavaa asiantuntemusta. Jos kääntäjällä ei sellaista ole, virheriski kasvaa. Käytäntö tarjoaakin esimerkkejä oikeusteknisesti epätarkoista tuomioiden käännöksistä. Ääritapauksissa on ilman alkutekstiä miltei mahdotonta saada selville, mistä tuomiossa on kysymys.¹⁵

Päätelmiä

Nykyjuristilta vaadittavat kielelliset valmiudet

Edellä on nähty, että vieraat oikeuskielet ovat nykyjuristin kannalta yhä keskeisemmässä asemassa. Yhdysvaltain kulttuurisesta dominanssista johtuu, että tämä koskee aivan erityisesti englantia. Myös Euroopan unionissa englanti on kohoamassa johtavaksi oikeuskieleksi. On kuitenkin huomattava, että ranska yhä kilpailee sen kanssa varsin menestyksellisesti. Toisaalta unionin kielten tasa-arvosta ja kansainvälisestä asiakirjaliikenteestä johtuu, että suomalainen juristi joutuu helposti tekemisiin monien muidenkin kielten (mm. saksan) kanssa.

Näistä syistä kielitaitovaatimukset korostuvat nykyjuristin ammatillisissa valmiuksissa. Kyse ei ole pelkästään englannin ja muiden suurten kielten yleisestä taitamisesta. Vaaditaan huomattavasti enemmän. Koska oikeuskielillä on omat termistönsä ja muitakin poikkeavia piirteitä, myös niitä koskeva erikoistieto on tarpeen. Tämä puolestaan edellyttää kielen perusominaisuuksien ja sen käyttöehtojen ymmärtämistä. Tärkeätä on esimerkiksi pitää erillään *termi* ja *käsite*.¹⁶ Aloitteleva lakimies kiinnittää helposti liikaa huomiota kielelliseen ilmaisuun sinänsä ja mieltää juridisia käsitteitä ilmentävät termit sananmukaisesti.

Toisaalta ei riitä, että lakimiehet itse ymmärtävät oikein juridisissa teksteissä esiintyvien termien taakse kätkeytyvät käsitteet. Heidän on myös opittava välittämään ne kieleltä toiselle siten, ettei väärinkäsityksen vaaraa ole. Juristien olisikin saatava koulutusta oikeuskielen kääntämisessä. Tässä yhteydessä heille tulisi antaa riittävät teoreettiset tiedot siitä, millä tavoin juridi-

¹⁵ Tilanteen korjaaminen ei ole yksinkertaista. Ihannetapauksessa kaikilla juridisten tekstien kääntäjillä olisi kaksoiskoulutus (sekä juristin että kääntäjän tutkinto), mutta tähän ei käytännössä päästä. Siksi kääntäjien koulutukseen on panostettava. Heidän on saatava erityistä oikeuskielikoulutusta. Sellaista annetaan jo useissa yliopistoissa ja erillisyksiköissä. Kielikohtaisesti räätälöity koulutus voi kuitenkin kattaa vain kaikkein suurimmat ja yleisimmät oikeuskielet. Pienten ja harvinaisten kielten kohdalla tämä ei ole mahdollista. Saatetaan kysyä, olisiko tuomioiden kääntämisessä siirryttävä yhä laajemmin ketju- eli linkkikääntämiseen – vaikka käännöskustannukset silloin kasvaisivat. Tämä merkitsisi, että tuomio käännettäisiin jollekin suurelle kielelle sen antamismaassa ja ko. suurelta kieleltä täytäntöönpanomaan kielelle täytäntöönpanomaassa. Tunnetusti ketjukäännös voi muuntaa viestiä. Kuitenkin se, että asiantunteva henkilö kääntää pienestä kielestä suureen kieleen ja sen jälkeen toinen asiantunteva henkilö kyseisestä suuresta kielestä toiseen pieneen kieleen, tuottaa olennaisesti paremman tuloksen kuin suora kääntäminen kahden pienen kielen välillä, jos kääntäjän valmiudet ovat riittämättömät. Tästä syystä ketjukääntämisen periaate on otettu käyttöön myös EU:n käännöstyössä uusien jäsenmaiden kielten suhteen.

sia termejä voidaan mielekkäästi muodostaa.¹⁷ On kuitenkin huomattava, että käytännössä juridisia tekstejä kääntävät usein kielen ammattilaiset. Tällöin lakimiehen kielitaito on tärkeä avu käännösten kontrolloinnissa. Kuten edellä on mainittu, juridisiin käännöksiin liittyy usein ongelmia. Kielitaitoiset juristit voivat substanssiasiantuntijoina kontrolloida käännösten oikeellisuutta.

Edellä lausutusta johtuu myös se, että oikeiden tietolähteiden tuntemus on lakimiestehtävissä entistä keskeisempää. Vieraskielisiä tekstejä lukiessaan tai oikeuskieltä kääntäessään juristin on aina käytettävä oikeaan yhteyteen kuuluvia sanastoja ja tietopankkeja. Heidän tulee olla entistä tarkempia siitä, mistä lähteistä he etsivät termitietoa. Esimerkiksi englannin suhteen on aiemmin ollut riittävää käyttää englantilaisia ja yhdysvaltalaisia lakikielen sanakirjoja. Juridisen euroopanenglannin kehittyminen merkitsee, että tarvitaan myös muita termilähteitä. EU:n toimielimet ylläpitävätkin erilaisia termipankkeja, ja ne ovat julkaisseet lukuisia erikoissanastoja.¹⁸

Lapin yliopiston opinto-ohjelma

Edellä lausuttu osoittaa, että oikeustieteellisissä tiedekunnissa on annettava laaja-alaista oikeuskielikoulutusta, koska nykyaikana jokainen juristi joutuu tavalla tai toisella toimimaan myös kansainvälisissä yhteyksissä. Tässä suhteessa Lapin yliopisto on Suomessa edelläkävijä: yliopistossa on oppiaineena oikeuslingvistiikka, jossa painotetaan erityisesti kansainvälistä näkökulmaa. Opiskelijoille annetaan kulttuurisia valmiuksia kansainväliseen lakimiesyhteistyöhön selvittämällä johtavien oikeuskielten historiaa, perusominaisuuksia ja suhdetta toisiinsa sekä niiden käyttöä ja merkitystä kansainvälisissä yhteyksissä, erityisesti Euroopan unionissa. Oikeustieteiden tiedekunnan opinto-ohjelmassa nämä oikeuskielet muodostavat oman opintokokonaisuutensa, ja parhaillaan lappilaisille oikeustieteen opiskelijoille ollaan luomassa mahdollisuuksia harjoitella juridisen kielen kääntämistä unionin toimielimissä. Erityistä painoa opinnoissa pannaan juridiselle englannille ja ranskalle, mutta myös muiden eurooppalaisten oikeuskielten opetusta kehitetään parhaillaan. Tämä koskee – lakimieslatinan ohessa – mm. ruotsia ja venäjää. Samalla kehitetään opiskelijoiden kielitaitoa.

¹⁶ *Käsite* on ajattelun luoma abstrakti hahmo, esineelle tai asialle ominaisten piirteiden kokonaisuus. *Termi* puolestaan on käsitteen nimitys, sen ilmiasu.

¹⁷ Ks. tarkemmin Mattila, Vertaileva oikeuslingvistiikka (av. 7), s. 186–190.

¹⁸ Unionin laajin termipankki on Eurodicautom. Siinä on kuitenkin monia puutteita. Termipankin sanasto on varsin satunnaista, ja suomenkielinen vastine puuttuu useista EY:n omiakin rakenteita ja oikeusinstituutioita koskevista termeistä. Toisaalta on huomattava, että termistö on Eurodicautomissa pitkälti leksikografisesti työstämätöntä. Sitä paitsi juridiset termit, joilla on useita merkityksiä, esiintyvät toisinaan vain yhdessä merkityksessä tietueiden määritelmässä ja muunkielisissä vastineissa. Eurodicautomon antamiin tietoihin ei myöskään ole aina luottamista. Tämä selittyy sillä, että termipankkia on pyritty kasvattamaan mahdollisimman nopeasti. Siihen otettua termistöä ovat tuottaneet niin komission terminologit, kääntäjät käytännön työnsä yhteydessä kuin ulkopuoliset tahot erityisten sopimusten perusteella. Suomalaista sanastoa on saatu niin oikeusministeriön ja muiden ministeriöiden kuin eri tutkimuslaitosten asiantuntijoilta. Puutteistaan huolimatta Eurodicautom on tärkeä työväline erityisesti EY-kääntämisessä, mutta myös muussa juridisessä kääntämisessä erityisesti talouteen ja kauppaan liittyvillä oikeudenaloilla. Ks. Mattila, Vertaileva oikeuslingvistiikka (av. 7), s. 532–534. – Järjestelmä on nykyisin uudisteilla.

Tulevaisuuden haasteet

Oikeuskulttuurisen valtavirran kääntäminen

Lähitulevaisuuden yleismaailmallinen megatrendi on uusien suurvaltojen nousu. Ekonomistien mukaan Kiina syrjäyttää Yhdysvallat maailmantalouden johtavana maana muutaman vuosikymmenen kuluessa. Kiinan vanavedessä seuraa muita suuria kehitysmaita, erityisesti Intia, ja uusvanhana suurvaltana Venäjä. Vuosituhansien kokemus osoittaa, että dominoiva talous merkitsee myös poliittista ja kulttuurista johtoasemaa. Tämä ilmenee oikeuskulttuurinkin alalla: johtavan maan oikeusajattelu säteilee aina ulkomaille, jopa kautta maailman.

Viimeksi kuluneiden vuosisatojen aikana oikeuskulttuuriset vaikutukset ovat suuntautuneet lähes yksinomaan länsimaista kolmanteen maailmaan. Kun maailman taloudellis-poliittinen dominanssi siirtyy Aasiaan, tämä vaikutus vähenee ja myöhemmin pääosin lakkaa. Vaikutusten suunta kääntyy vähitellen päinvastaiseksi, idästä länteen. Tämä koskee aivan erityisesti Kiinaa, jonka ikivanha kulttuuri on poikkeuksellisen omaehtoista. Sillä, millaiseksi oikeusajattelu Kiinassa jatkossa muodostuu, on syvällisiä vaikutuksia kautta maailman. On ilmeistä, että vastaisessa kiinalaisessa oikeusajattelussa yhdistyvät maan omaleimainen ajattelu-perinne ja länsimainen oikeusajattelu. Voidaan mm. olettaa, että kiinalaisen perinteen mukainen sovittelun ajatus heijastuu tulevaisuudessa oikeusnormien tulkintaa koskeviin teorioihin.

Eksoottisten oikeuskielten esiinmarssi

Historia osoittaa, että oikeuskulttuurisesta dominanssista on aina seurannut dominanssi myös oikeuskielen suhteen. Niin kauan kuin roomalaiseen oikeuteen pohjautuva *ius commune* oli keskeinen oikeuslähde Euroopassa, latina oli juristien *lingua franca*. Kansainvälinen oikeustiede toimi pääasiassa latinaksi 1600-luvulle, osin jopa 1800-luvulle asti. Kun oikeuskulttuurinen painopiste siirtyi Ranskaan, lakimiehet siirtyivät kansainvälisessä kommunikaatiossaan ranskaan. Ranskan kieli dominoi erityisesti 1700-luvulla. Saksan oikeuden johtoasema 1800-luvulla vahvasti olennaisesti saksan kieltä eurooppalaisena juristikielenä. Juridisen hegemonian siirtyminen Yhdysvaltoihin – Britannian ja muiden *common law* -maiden tukemana – on vuorostaan tehnyt englannista johtavan kansainvälisen lakimieskielen.

Ei ole mitään syytä epäillä, etteivät myös aasialaiset, varsinkin kiinalaiset, pyrkisi sekä arvovalta- että käytännön syistä nostamaan omia kieliään kansainväliseen käyttöön, kun oikeuskulttuurinen painopiste siirtyy Aasiaan. Kaikki viittaa siihen, että kiinasta muodostuu jatkossa tärkeä kansainvälinen oikeuskieli. Kielen ”eksoottisuus”, ”vaikeus” (kieliopin ja ääntämyksen suhteen) tai ”hankala” kirjoitusjärjestelmä ei ole koskaan ollut sen ekspansion esteenä, jos kielen kotimaa on taloudellisesti ja kulttuurisesti johtavassa asemassa. Antiikin kreikka ja latina eivät tunnetusti ole ”helppoja” kieliä, arabia omaleimaisine kirjoitusjärjestelmineen vielä vähemmän. Silti ne kohosivat, kukin vuorollaan, johtaviksi kansainvälisiksi kulttuuri- ja myös juristikieliksi Välimeren tuntumassa.

Muutos ei tapahdu hetkessä. Kielelliset dominanssit kehittyvät hitaasti. Eurooppalaiset ja amerikkalaiset juristit sirottelevat yhä latinalaisia ilmauksia teksteihinsä, vaikka latinan valta-aseman murtumisesta on satoja vuosia. Samaten ranskaa ja saksaa käytetään edelleen yli valtiorajojen, vaikka niiden loistoaika on jo ohitse. Englannin suhteen tilanne on kokonaan toinen: sen ekspansiossa ei toistaiseksi voida havaita heikkenemisen merkkejä. Tämän kielen käyttö kansainvälisessä lakimiesyhteistyössä on juurtunut syvälle, ja se on kymmenien valtioiden sisäisen oikeuselämän kieli (jos kääpiövaltiotkin lasketaan mukaan). Sen käyttöarvoa lisäävät Yhdysvaltain, Britannian, Kanadan ja Australian ohessa lukuisat kehitysmaat, joissa se on (yhtenä) virallisena kielenä. Tämä koskee erityisesti miljardiväestöistä Intian niemimaata. Pakistanissa ja Intiassa etniset vastakohtaisuudet estänevät jatkossakin hindin ja urdun monopoliaseman oikeuselämässä. Näissä maissa englanti säilynee vielä pitkään keskushallinnon, ylimmän lainkäytön ja oikeustieteen kielenä.

Tästä huolimatta on ilmeistä, että kiina kohoaa vähitellen toiseksi johtavaksi kieleksi kansainvälisessä juristikommunikaatiossa, ja muutkin aasialaiset oikeuskielet saavat lisää merkitystä. Uuteen tilanteeseen on järkevää varautua ajoissa. Aasialaisten oikeuskulttuurien ja kielten tuntemusta tulee lisätä myös meillä. Syvälinen perehtyminen nousevien suurvaltojen, erityisesti Kiinan, oikeusoloihin edellyttää sekä kielitaitoa että yleisempää kulttuurituntemusta.¹⁹ Kiinan ohessa painopistealueita ovat Aasiassa erityisesti Intian niemimaa ja Indonesia. Nykyoikeuden lisäksi on tärkeää tuntea näiden maiden perinnäinen oikeusajattelu ja tapaoikeus. Esimerkiksi Indonesiassa eri etnisten ryhmien perinnäisellä tapaoikeudella on huomattava ideologinen painoarvo, vaikka sillä on enää rajoitettua merkitystä käytännön oikeuselämässä.²⁰ Toisaalta on varottava unohtamasta eurooppalaisia oikeuskulttuureja ja -kieliä. Tämä koskee aivan erityisesti Venäjää ja venäjän kieltä, joka nykyisinä Euroopan unionin aikoina uhkaa jäädä pahasti sivuun. Suomalaiset juristit lukevat aivan liian harvoin venäjää, saati että he tuntisivat tarkemmin venäläisen oikeuskielen historiaa ja ominaispiirteitä.

¹⁹ Nämä edellytykset täyttyvät riidattomasti Samuli Seppäsen tuoreessa tutkimuksessa, joka koskee kauppaoikeudellisten riitojen ratkaisemista Kiinassa (Commercial Disputes and Their Resolution in the People's Republic of China. Helsinki: The Erik Castrén Institute Research Report 14/2005). Tutkimus perustuu pitkälti kiinankieliseen säädösaineistoon, jota tekijä on koonnut mm. Fudanin yliopistossa Shanghaissa.

²⁰ Nama Samaran, Hukum adat, palstat 265–283, Encyclopaedia Iuridica Fennica VI. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998.